

Anne Grönlund

Flexibla tider, flexibla roller?

Om arbetstidens förläggning och fördelningen av hushållsarbetet

Kan en flexibel arbetstidsförläggning leda till att män och kvinnor delar mer jämställt på hushållsarbetet? Eller blir det främst kvinnan som använder flexibiliteten till att ta ett större ansvar för hem och barn, medan mannen ägnar sin tid åt annat? Utifrån dessa båda frågor granskas i denna artikel sambandet mellan flexibla arbetstider och fördelningen av hushållsarbetet bland svenska par. Med flexibilitet avses dels att en eller båda parter kan variera arbetsdagens början och slut, dels att mannen och kvinnan har sitt arbete förlagt till olika tider på dygnet.¹

Att det finns ett samband mellan arbetstidens längd och den tid som kan ägnas åt hushållsarbete framstår som ganska självklart, med tanke på att dygnet bara har tjugofyra timmar. Arbetstid är också en central variabel för den växande skara av forskare som vill förklara varför hushållsarbetet än idag – trots kvinnornas ökade lönearbete och trots en uttalad strävan efter jämställdhet – är så ojämnt fördelat mellan könen. En viktig tankegång i sammanhanget är Gary S Beckers (1991) teori om att det inom hushållet sker en specialisering, så att makarnas relativa produktivitet i marknads- och hushållsarbete avgör vem som ägnar mest tid åt det ena respektive det andra. Becker utgår från att det finns en produktivitetsskillnad mellan män och kvinnor i hemarbetet och/eller på arbets-

marknaden och en vanlig kritik är att han hänfaller till biologiska resonemang för att påvisa detta (se t ex Ahrne & Roman 1997). Enligt Becker är emellertid orsaken till produktivitetsskillnaden oväsentlig; också en diskriminering av kvinnor skulle ge männen en komparativ fördel på arbetsmarknaden och skillnaden mellan könen behöver heller inte vara stor. Poängen med hans teori är helt enkelt att en specialisering är lönsam – och med tiden blir allt mer lönsam. När de väl specialiserat sig på marknads- respektive hushållsarbete kommer nämligen mannen

Anne Grönlund är doktorand vid Sociologiska institutionen, Umeå universitet.

1. Grundbetydelsen av arbetstidsflexibilitet är möjligheten att variera arbetstiden efter behov. Förutom att längd och förläggning kan ändras när behoven (hos individ eller arbetsgivare) förändras, handlar det också om anpassning till behov i den meningen att beslut om arbetstider förs ned till lokal nivå (där behoven är olika). I den senare betydelsen står flexibilisering i motsats till standardisering och antas komma till uttryck i en ökad spridning i veckoarbetstider och scheman.

och kvinnan att investera allt mer i ”sektorspecifikt humankapital”, det vill säga utbildning/erfarenhet som huvudsakligen ökar deras produktivitet i antingen hem- eller lönearbete (Becker 1991, s 3). Skälet är att avkastningen på sådant kapital ökar ju mer tid som tillbringas i respektive sektor och resultatet blir att parternas relativa fördelar förstärks – vilket gör det lönsamt med ytterligare specialisering.

Tanken på att det finns ett samband mellan tid i lönearbete och tid i hemarbete får ett visst stöd i empiriska studier, men arbetstid räcker inte för att förklara varför hushållsarbetet fördelas som det gör. Det finns också studier som tyder på att betydelsen av både inkomst och arbetstid skiljer sig åt mellan kvinnor och män. Det senare är intressant med tanke på att den offentliga debatten om arbetstid också i hög grad handlar om jämställdhet. En generell arbetstidsförkortning har länge framställts som ett sätt få till stånd en jämnare fördelning av hem- och lönearbete (Nyberg 1996) och på senare tid har flexibilitet i arbetstiden kommit att framställas på samma sätt – och ibland som ett alternativ till en arbetstidsförkortning. Tanken är att flexibla arbetstider skulle kunna öka parets möjligheter att dela på hemarbetet genom att ”gå i skift” hemma, samtidigt som båda lönearbetar på heltid. Mot bakgrund av det nyss sagda är det emellertid också tänkbart att kvinnan i högre grad än mannen använder flexibiliteten till att ta på sig mer hemarbete.

En flexibel arbetstidsförläggning skulle alltså både kunna öka och minska jämställdheten i hemmet. Hittills har forskarna emellertid, med få undantag, koncentrerat sig på arbetstidens längd. Syftet med denna studie är istället att undersöka om arbetstidens förläggning kan påverka fördelningen av hemarbetet och, om så är fallet, huru-

vida påverkan kvarstår vid en given fördelning av marknadsarbetet, dvs om arbetstidens förläggning har en direkt effekt på hemarbetet oberoende av arbetstidens längd. Jag vill också undersöka om sambandet mellan arbetstid och hushållsarbete ser likadant ut för män som för kvinnor.

Här vill jag påpeka att ett eventuellt samband mellan arbetstid och hushållsarbete inte ska tolkas i kausala termer; arbetstid och hushållsarbets-tid ska istället betraktas som kommunicerande kärl. På samma sätt som arbetstiden begränsar den tid som kan läggas ned på hushållet, kan behovet att ägna mer tid åt hem och familj göra att man går ner i arbetstid. Enligt Beckers teori är det ingen av dessa faktorer som bestämmer den andra: båda två bestäms istället av makarnas relativa produktivitet. Om teorin stämmer borde det emellertid finnas ett direkt samband mellan arbetstid och hushållsarbets-tid och detta samband borde se likadant ut för män som för kvinnor. Om så inte är fallet måste man dra slutsatsen att det är något annat eller något mer än en produktivitetsskillnad som ligger bakom fördelningen av hushållsarbetet.

Forskning om arbetstid och hushållsarbete

De tre hypoteser som förs fram i dessa sammanhang går ut på att fördelningen av hushållsarbetet styrs av makarnas tillgängliga tid, deras relativa resurser eller deras könsideologi (Coltrane 2000; Shelton & John 1996). När det gäller hypotesen om *tillgänglig tid* är arbetstidens längd en flitigt använd variabel och ett antal studier visar att kvinnans arbetstid har betydelse för hur hushållsarbetet fördelas mellan makarna, något som främst beror på att hon, när hon börjar lönearbeta eller går upp i arbetstid,

skär ned på sitt eget hushållsarbete (Bianchi m fl 2000; Blair & Lichter 1991; Brines 1993, 1994; Greenstein 2000; Neramo 1994; Nordenmark 1997; Ross 1987; Shelton 1990). Även mannens hushållsarbete tycks ha ett visst samband med hans arbetstid, däremot är det oklart i vad mån han påverkas av partners arbetstid. Vissa studier (Bianchi m fl 2000; Blair & Lichter 1991; Brines 1993; Coverman 1985) visar att mannen ökar sitt hemarbete när kvinnan får längre arbetstid, andra (Flood & Gråsjö 1997; Shelton 1990) finner ingen eller bara en marginell ökning. I samband med att svenska kvinnor under de senaste decennierna ökat sitt lönearbete, både vad gäller deltagande och arbetstider, har också hushållsarbetet blivit något mer jämlikt fördelat (Flood & Gråsjö 1997; Neramo 1994; Nyberg 1996). Det beror framför allt på att kvinnorna gör mindre hemma, men också på att männen gör något mer. Mönstret är detsamma i USA, men både där och i Sverige utförde kvinnorna ännu i mitten av 1990-talet ungefär dubbelt så mycket hushållsarbete som männen (Bianchi m fl 2000; Flood & Gråsjö 1997).

Vad gäller *resurshypotesen* – tanken på att inkomst, utbildning och yrkesposition fungerar som maktresurser i parförhållandet, så att den som har mer av dessa resurser kan förhandla bort en del av hushållsarbetet – är de empiriska resultaten blandade. Ett flertal studier visar att hushållsarbetet fördelas mer lika ju mer kvinnans inkomst närmar sig mannens (Bianchi m fl 2000; Blair & Lichter 1991; Presser 1994; Ross 1987), men resultaten är inte helt entydiga (se nedan). Mått på relativ utbildning tycks i allmänhet inte ge stöd åt hypotesen (Blair & Lichter 1991; Coverman 1985; Presser 1994 – se dock Bianchi m fl 2000), inte heller mått på relativ yrkesposition eller klass (Coverman 1985; Presser 1994 – se dock Neramo 1994). Tester

av *könsideologihypotesen* har på samma sätt gett blandade resultat. Vissa studier visar att par som har en mer jämställd syn på könsroller delar mer lika på hushållsarbetet (Bianchi m fl 2000; Blair & Lichter 1991; Greenstein 2000; Presser 1994), men effekterna är ofta svaga och gäller ibland bara den ena partens könsideologi och vissa forskare (t ex Coverman 1985; Silver & Goldscheider 1994) finner inte något samband alls.

Sammanfattningsvis tycks alltså både arbetstid, resurser och könsideologi kunna ha ett samband med hushållsarbetet, men resultaten är mest konsistenta när det gäller arbetstid. Ingen av dessa faktorer, inte heller arbetstid, kan emellertid "förklara" mer än en mindre del av variationen i fördelningen av hushållsarbetet. Saken kompliceras ytterligare när man kommer till de teoretiska tolkningarna av resultaten. Beckers teori operationaliseras till exempel oftare genom mått på resurser – i regel inkomst – än med mått på arbetstid (Coltrane 2000 – för exempel se t ex Bianchi m fl 2000; Coverman 1985; Presser 1994). Ett samband mellan relativ inkomst och hushållsarbete behöver emellertid inte vara ett uttryck för en rationell arbetsfördelning i hushållet utan kan också ses som ett utslag av makarnas olika maktresurser. Det verkar därför rimligt att också inkludera ett direkt mått på makarnas arbetstid, eftersom kärnan i Beckers teori är att skillnader i humankapital medför komparativa fördelar, vilket leder till en tidsmässig specialisering (som i sin tur ger ökade skillnader i humankapital). Om olika humankapital ger olika mycket hemarbete *utan* att samtidigt påverka tiden i lönearbete handlar det inte längre om en rationell fördelning, utan om något annat – exempelvis makt.

Den ekonomiska logiken i Beckers teori kan också ifrågasättas utifrån en rad empi-

riska studier som visar att de effekter som arbetstid och inkomst har på hushållsarbete inte är könsneutrala. Kvinnor utför till exempel merparten av allt hushållsarbete också i par där båda arbetar heltid (Nyberg 1996; Ross 1987) eller där båda är arbetslösa (Nordenmark 1997). En förändring från heltid till deltid påverkar också fördelningen av hushållsarbetet betydligt mer när det är kvinnans arbetstid som minskar, än när mannen går ner i tid (ibid). Det kan till och med vara så att man överkompenserar för otraditionella roller på arbetsmarknaden genom att införa en mer traditionell arbetsfördelning i hemmet. En amerikansk studie av Julie Brines (1994) visar att sambandet mellan kvinnors ekonomiska beroende av sin make och deras insats i hushållsarbete följer en ekonomisk logik à la Becker: ju högre hennes egen inkomst är i förhållande till mannens, desto mindre hushållsarbete utför hon. Bland männen är emellertid mönstret annorlunda: när männen blir ekonomiskt beroende av sina fruar *minskar* de sin insats i hushållet. Detta, menar Brines, handlar om att konstruera kön – att bete sig på ett sätt som bekräftar ens identitet som man eller kvinna. Då mannens identitet inte kan byggas på en roll som försörjare bygger han den istället på ett traditionellt manligt beteende i hemmet, genom att minimera sin insats i hushållsarbetet. Att kvinnor inte på samma sätt kompenserar för ett otraditionellt arrangemang förklarar Brines med att kvinnors identitet är mer flexibel, medan män upplever ett större hot i att förknippas med kvinnoysslor och kvinnlighet. Brines resultat konfirmeras i en studie av Greenstein (2000). Greenstein studerar emellertid inte bara makarnas absoluta tidsinsats utan också den relativa fördelningen av hushållsarbetet och finner då att den ekonomiska logiken vid en viss

punkt sätts ur spel för både män och kvinnor. Hushållsarbetet fördelas allt mer jämlikt ju mer hennes inkomst närmar sig hans, men när den blir större än hans blir fördelningen återigen allt mer traditionell.² Forskningsresultat som dessa pekar på att fördelningen av hushållsarbetet inte enbart handlar om rationella ekonomiska beslut inom hushållet, utan också om ett symboliskt samspel mellan parterna. Fördelningen av hushållsarbetet kan med andra ord också betraktas som ett sätt att konstruera kön (Brines 1994).

Mot bakgrund av detta kan man ställa upp två helt olika hypoteser om sambandet mellan en flexibel arbetstid och fördelningen av hushållsarbetet. Å ena sidan skulle såväl flexitid som olika arbetstidsförläggning – där den ena jobbar dag och den andra inte – kunna ge makarna möjlighet att ”gå i skift” hemma och därmed maximera sin tid på arbetsmarknaden. Å andra sidan tycks kvinnan, att döma av tidigare forskning, i högre grad än mannen vara inriktad på att balansera hem- och lönearbete genom att förändra sin insats när kraven från det ena eller andra hållet ökar. När barnen kommer är det kvinnan som svarar på den ökade hemarbetsbördan genom att gå ner i arbetstid (Flood & Gråsjö 1997), samtidigt som hon i högre grad än mannen ökar sin insats i hemarbetet (Presser 1994). Som vi nyss

2. Greenstein menar emellertid att det inte specifikt handlar om konstruktion av kön, utan mer generellt om att neutralisera ett avvikande beteende. Hans argument är att ett traditionellt beteende hos ”avvikarna” borde vara tydligare bland dem som har en traditionell könsideologi och då han inte finner någon sådan interaktionseffekt mellan könsideologi och hushållsarbete drar han slutsatsen att det inte handlar om kön. Han för emellertid inget resonemang om på vilket sätt ett arrangemang där kvinnan tjänar mer än mannen skulle vara avvikande, annat än just ifråga om könsroller.

konstaterat tycks också förändringar i arbetstidens längd påverka kvinnans hemarbete mer än mannens. Det är därför rimligt att tro att också flexitid och arbetstidens förläggning skulle kunna göra det.

Hittills är det emellertid få forskare som har försökt att klarlägga effekten av flexibilitet i arbetstiden. Ett undantag är Harriet B Presser (1994) som undersökt hur fördelningen av hushållsarbetet i amerikanska par påverkas av att makarna har sitt arbete förlagt till olika tider på dygnet. Studien visar att den som jobbar icke-dag utför mer hushållsarbete än den som jobbar dagtid. Det gäller både kvinnor och män, men effekten är starkare för kvinnor. Kvinnor i par där hon jobbar icke-dag och han dagtid eller där båda jobbar icke-dag lägger ner 4–4,6 timmar mer på hushållsarbete varje vecka än kvinnor i par där båda jobbar dag. Mannens insats ökar enbart när han jobbar icke-dag och hon dagtid och då bara med 1,7 timmar. Ändå är det bara i dessa par som förändringen i tidsinsats också påverkar den relativa fördelningen av hushållsarbetet (ibid, s 359). I par där han jobbar icke-dag fördelas alltså hemarbetet mer jämnt än i par där båda jobbar dagtid och sambandet kvarstår när man tar hänsyn till faktorer som utbildning, inkomst, ålder, könsideologi och antal barn. En brist i Pressers studie är emellertid att hon inte, när hon undersöker betydelsen av arbetstidens förläggning, kontrollerar för arbetstidens längd, som i tidigare forskning konsekvent haft betydelse för hur hemarbetet fördelas.³

Också Hilary Silver och Frances Goldscheider (1994) konstaterar att icke-dagtidarbete ökar amerikanska kvinnors hushållsarbets-tid, dock utan att studera hur mannens insats eller fördelningen av hushållsarbetet påverkas.⁴ I samma studie undersöker forskarna också i vad mån kvinnor utnyttjar

flexibilitetsförmåner i arbetet till att göra mer hushållsarbete. De finner att det gäller för äldre kvinnor, men inte för yngre och med tanke på att kategorin yngre omfattar kvinnor 34–44 år konstaterar forskarna att

dessa förmåner kanske inte är flexibla nog för att vara till särskilt stor nytta för kvinnor med uppväxande barn (ibid, s 117, min översättning).

Eftersom flexibilitetsförmåner mäts med ett index som inkluderar inte bara flexibel arbetstid utan också ledighet för vård av barn och personliga angelägenheter är det emellertid svårt att dra slutsatser om just flexitid.

Data och metod

Syftet med denna studie är att undersöka sambandet mellan en flexibel arbetstidsförläggning och fördelningen av hushållsarbetet. I utgångsläget antar vi att den som har flexitid eller har sitt arbete förlagt utanför dagtid ökar sin insats i hemarbetet. Framför allt antas den som är hemma på dagtid medan den andra är på jobbet känna sig manad att göra mer, eftersom dagtid i hög grad förknippas med arbete. På samma sätt kan den som har flexitid känna sig pressad att utnyttja denna frihet till att

3. Presser mäter det antal timmar den ena är ledig medan den andre är på jobbet och finner att ju fler timmar mannen är ledig medan kvinnan är på jobbet desto större blir hans andel av hushållsarbetet. Detta mått används emellertid inte i samma modell som variabeln arbetstidens förläggning.

4. I en annan studie finner Kingston och Nock (1985) att "familjearbetsdagens längd" – dvs tiden från det att den ena maken börjar till det att den andre slutar – ökar kvinnors hemarbete. Av detta mått går det emellertid inte att utläsa vad som beror på längd respektive förläggning av arbetstiden.

handla eller börja med maten. Vi antar emellertid också att både flexitid och arbete på icke-dagtid påverkar kvinnans hemarbete i högre grad än mannens.

Datamaterialet består av 1 836 enkätsvar från ett representativt urval anställda i tre branscher: verkstadsindustrin, finansbranschen samt vård och omsorg. De slutsatser som dras gäller alltså i första hand anställda i dessa branscher. Svaren motsvarar 62 procent av urvalet och de som besvarat enkäten har även fått svara på frågor om sin partners utbildning och arbetsförhållanden. I denna studie ingår endast de 1 304 individer som är sammanboende/gifta och vars partner antingen har ett arbete eller är heltidsstuderande.

I tidigare forskning finns en stor variation både i sättet att mäta hushållsarbete och i operationaliseringen av detta begrepp. En slutsats från metodologiska studier kring tidsanvändning är att tidsdagböcker ger det mest tillförlitliga måttet, men i praktiken används oftast enkäter, där den svarande får ange hur mycket tid som ägnas åt hushållsarbete totalt sett eller åt olika specificerade sysslor. I enkäterna tenderar människor att överskatta sin egen insats i timmar räknat, främst för att man dubbelräknar aktiviteter som pågår samtidigt (Juster & Stafford 1991; Marini & Shelton 1993; Robinson 1985). I den här studien har jag inte försökt mäta den tid som ägnas åt hushållsarbete, utan istället frågat vem som utför olika specificerade sysslor. Sådana frågor om den relativa arbetsfördelningen har tidigare använts i ett flertal studier (se t ex Nordenmark 1997; Ross 1987). En annan svensk studie (Halleröd 2002) som bygger på en likartad fråga och där både mannen och kvinnan i hushållet tillfrågats visar på en mycket hög överensstämmelse mellan mannens och kvinnans bedömning av den relativa fördelningen av

hushållsarbetet. Det finns därför ingen anledning att tro att svaren skulle snedvridas för att bara den ena parten besvarat enkäten. Problemet med frågan om den relativa fördelningen är snarare att resultaten kan vara svåra att tolka, eftersom det inte går att se om en ändrad fördelning av hushållsarbetet beror på att den ene gör mer eller att den andre gör mindre eller att båda två förändrat sina insatser (Marini & Shelton 1993). Det är emellertid av underordnad betydelse här, eftersom vi intresserar oss för just den relativa fördelningen mellan makarna.

Beroende variabel

Den beroende variabeln hushållsarbete omfattar fyra sysslor: handla mat, laga mat, tvätta kläder och städa. Att just dessa sysslor har valts beror dels på att de tillhör de mest tidskrävande i ett hushåll, dels på att det är sysslor som återkommer dagligen eller nästan dagligen. Det senare är särskilt relevant eftersom flexitid och arbetstidens förläggning kan tänkas påverka just det dagliga upplägget inom familjen. Enligt SCBs tidsanvändningsstudie från 1992 ägnade svenskar mellan 20 och 64 år vid denna tidpunkt i snitt cirka tio timmar i veckan åt matlagning, inköp av dagligvaror, städning och tvätt (Rydenstam 1992, s 54–55).⁵ Sysslorna var dock mycket ojämnt fördelade mellan könen: kvinnorna ägnade i snitt cirka 13,5 timmar och männen cirka fem timmar åt dessa sysslor.

I enkäten ställs frågor om vem som utför var och en av dessa hushållssysslor och till varje fråga finns fem svarsalternativ: alltid jag, oftast jag, båda lika mycket, oftast

5. Till de sysslor som tar mycket tid hör också att duka av och diska samt reparation och underhåll (Rydenstam 1992).

partner, alltid partner. Svaren har sammanförts till ett index som utgör analysens beroende variabel. Fyra sysslor och fem svarsalternativ ger ett index från fyra till 20 där fyra betyder att mannen alltid gör allt hushållsarbete och 20 att kvinnan alltid gör allt. Tolv motsvarar alltså en jämn fördelning.

Oberoende variabler

De huvudsakliga oberoende variablerna är flextid och arbetstidens förläggning, medan arbetstidsdifferens, relativ utbildning, könsideologi, barn och ålder finns med som kontrollvariabler. Variablerna studeras på hushållsnivå, så att den enes arbetstid, utbildning, flextid med mera ses i relation till den andres.⁶ Anledningen är att de teoretiska argument som förs fram av t ex Becker vad gäller arbetstid och makarnas resurser bygger på att det finns en skillnad mellan makarna. Upplägget ger också möjlighet att se om effekten av t ex flextid är densamma för kvinnan som för mannen.

Av kontrollvariablerna är arbetstidens längd – eller, mer specifikt, skillnaden i makarnas veckoarbetstid – av särskilt intresse eftersom denna variabel kan väntas fånga upp effekten av andra, bakomliggande variabler. Om det finns skillnader i utbildning mellan makarna och dessa skillnader speglar deras produktivitet på arbetsmarknaden kan det – i enlighet med Beckers teori – vara rationellt för hushållet att den som har högst utbildning (och, antar vi, tjänar mest) ägnar mer tid åt lönearbete och mindre åt hushållsarbete. På samma sätt kan en patriarkal könsideologi motivera att kvinnan går ner i arbetstid och istället gör mer i hemmet – även detta ett ”rationellt val” utifrån människors olika preferenser. I dessa fall skulle fördelningen av hemarbetet i slutänden bli en fråga om tillgänglig tid – och det blir då intressant att fråga sig om

arbetstidens effekt på hemarbetet är könsneutral eller om den ser olika ut för kvinnor och män.

Utifrån de konkurrerande hypoteser som säger att fördelningen av hushållsarbetet handlar om annat än gemensam nyttomaximering skulle emellertid utbildning och könsideologi också kunna ha en direkt effekt på hushållsarbetet. Utbildning kan fungera som en maktresurs, så att den som har högre utbildning kan förhandla bort mer hushållsarbete än vad som motiveras av arbetstidens längd och en patriarkal könsideologi kan leda till att kvinnor gör mer i hushållet, också när makarna har lika lång arbetstid. Om så är fallet handlar det alltså om annat än den rent ekonomiska rationalitet som förs fram i Beckers teori.

Med *flextid* menas att undersökningspersonen på frågan ”Har du möjlighet att – t ex genom flextid – själv bestämma när du ska börja och sluta din arbetsdag?” svarat att hon/han ”kan flexa en eller ett par timmar om dagen” eller ”har stora möjligheter att komma och gå som [hon/han] vill”. För partnern har undersökningspersonen svarat att det ”stämmer helt” att partnern ”kan flexa minst en timme morgon och kväll”.

Arbetstidens förläggning indelas i dagtid och icke-dagtid. Dagtid innebär att ordinarie arbetstid alltid ligger mellan kl 6.45 och 17.45, medan arbetstider som inte alltid faller inom detta intervall räknas som icke-dagtid (till den senare kategorin hör således både förskjutet arbetstid och s k

6. Här antas att partnern är av motsatt kön, vilket naturligtvis inte alltid är fallet i verkligheten. Alternativet hade varit att ställa en direkt fråga om partnerns kön och sedan utesluta de homosexuella, eftersom både teorier och studiens urval i hög grad bygger på en heterosexuell norm.

oregelbunden obekväm arbetstid). Ett problem är att kategorin icke-dagtidssarbete rymmer ganska många varianter och att möjligheten att ägna dagarna åt hushållsarbete rimligen ser olika ut för den som arbetar någon enstaka kväll och den som arbetar ständig natt. För att ställa upp mer specifika antaganden skulle vi emellertid behöva detaljerade uppgifter om både den svarandes och partnerns schema och i brist på detta får vi nöja oss med denna grövre indelning.

Arbetstidsdifferens är en kontinuerlig variabel där kvinnans ordinarie veckoarbetstid subtraherats från makens/sambons. Noll på skalan innebär att båda har lika lång arbetstid, minus att kvinnans arbetstid är längre och plus att mannens arbetstid är längre.

Relativ utbildning är en kontinuerlig variabel där kvinnans utbildningsnivå subtraherats från makens/sambons. Det finns fem utbildningsnivåer: 1) Folkskola, realskola eller grundskola 2) Folkhögskola, yrkesskola eller 1–2 årigt gymnasium 3) Studentexamen eller 3–4 årigt gymnasium 4) Universitets- och högskoleutbildning högst tre år 5) Universitets- och högskoleutbildning mer än tre år. Det ger en skala från minus fyra, där kvinnan har mer än tre års universitetsutbildning medan mannen har grundskola, till fyra, där förhållandet är det omvända. Skillnaden i utbildning mellan makarna betraktas i detta sammanhang som ett mått på deras resurser. I första hand handlar det då om maktresurser. I den mån utbildning uttrycker produktivitetsskillnader som ger en "rationell" grund för en specialisering mellan makarna borde denna fångas upp av variabeln arbetstidsdifferens. Relativ inkomst hade varit ett bättre mått på makarnas resurser, både med tanke på att lika lång utbildning ger olika lön för män och kvinnor och för att inkomst gett tydligare utslag i

tidigare forskning, men datamaterialet innehåller inga uppgifter om partnerns inkomst.

Könsideologi mäts med ett index som summerar svaren på fyra påståenden: "Kvinnor bör vara hemma med barnen åtminstone något år", "Kvinnor idag lägger ner för mycket energi på jobb och karriär, på bekostnad av familjen", "Det vore bättre om fler kvinnor kunde vara hemma med barnen tills de börjar skolan" och "Jag har inget emot att kvinnor förvärvsarbetar, men mannen bör fortfarande vara familjens huvudförsörjare". För varje påstående finns fem svarsalternativ (instämmer helt, instämmer i stort sett, varken instämmer eller tar avstånd, tar delvis avstånd, tar helt avstånd), vilket ger en skala från fyra till 20, där högre siffra motsvarar mer patriarkala attityder.⁷ När det gäller könsideologi finns endast uppgifter om undersökningens egna attityder. Eftersom även partnerns åsikter torde ha viss betydelse i sammanhanget är detta en brist, men en brist som är vanlig även i tidigare forskning.

Utöver de hypoteser som diskuterats här antar många forskare att också generations-tillhörighet och livsfas kan ha betydelse i

7. I undersökningen finns totalt sju påståenden om attityder till könsroller, men såväl faktoranalys som korrelationsmatriser visar att tre av frågorna utgör en egen dimension och inte hänger ihop med de övriga. Jag har även utfört regressionsanalyser där jag tagit med ett index som summerar dessa tre påståenden ("Det skulle vara bättre för barnen om pappor tog ut mer föräldradedighet", "Kvinnan bör lika mycket som mannen bidra till hushållets försörjning" och "Män bör lika mycket som kvinnor ta ansvar för det praktiska arbetet med hem och barn".) Regressionerna visar på samma typ av samband som för de övriga könsrollsfrågorna, men variabeln har ingen signifikant effekt på hushållsarbetet i den multivariata analysen. Det beror troligen på att spridningen på index är mycket liten; väldigt många tycks instämma i dessa påståenden.

sammanhanget. Eftersom faktorer som ålder och barn åtminstone i vissa studier visat sig ha effekt på hushållsarbetet⁸ tas de med som kontrollvariabler, men utifrån resonemanget ovan antar vi att deras eventuella effekt fångas in av variabler som arbetstidsdifferens, relativ utbildning och könsideologi. *Barn* betyder här att personen svarat jakande på frågan ”Har du/ni/din partner några barn som bor hemma hos er?” och *ålder* mäts som en kontinuerlig variabel. Endast undersökningspersonens ålder mäts, men det torde inte innebära något större problem, eftersom partnern generellt kan förväntas vara i ungefär samma ålder.

Resultat

För att få en överblick över datamaterialet kan vi granska *tabellerna 1 och 2*, som visar

Tabell 1. Flexitid och arbetstidsförläggning. Procent av sammanboende/gifta anställda i vård, verkstad, finans, 18–64 år.

<i>Arbetstidsförläggning (n= 1 000)</i>	
Båda icke-dag	15,0
Kvinnan icke-dag	27,0
Mannen icke-dag	13,4
Båda dagtid	44,6
<i>Flexitid (n= 1 211)</i>	
Båda flexitid	11,6
Mannen flexitid	24,5
Kvinnan flexitid	12,8
Ingen flexitid	51,1
<i>Barn (n= 1 228)</i>	
Har hemmavarande barn	58,4

hur enkätsvaren fördelar sig på de olika variablerna. Av *tabell 1* framgår att fyra av tio anställda i de tre branscherna lever i hushåll där ena parten arbetar icke-dag medan den andra jobbar dag. Knappt hälften lever i hushåll där en eller båda har flexitid och i hälften av dessa fall gäller det enbart mannen. I *tabell 2* ser vi att mannen i medeltal har 4,5 timmar längre veckoarbetstid än kvinnan, men standardavvikelsen visar att spridningen är ganska stor. Utbildningsnivån är, i det genomsnittliga hushållet, densamma för mannen och kvinnan, men även här finns det som vi ser en spännvidd. Också spridningen ifråga om könsideologi är stor. Vi ser också att det genomsnittliga hushållet har medelvärdet 15,2 på hushållsarbetsindex, där tolv motsvarar en jämställd fördelning. Hushållsarbetet är alltså i utgångsläget tämligen snedfördelat, vilket är viktigt att hålla i minnet när man diskuterar effekten av olika variabler.

8. Att få barn innebär enligt vissa studier att snedfördelningen av hushållsarbetet ökar (Bianchi m fl 2000; Blair & Lichter 1991; Brines 1993; Kingston & Nock 1985; Presser 1994), medan andra inte finner någon effekt av barn (Greenstein 2000; Neremo 1994; Nordenmark 1997; Ross 1987). När det gäller ålder visar vissa studier att yngre par fördelar arbetet mer jämställt än äldre (Brines 1993; Kingston & Nock 1985; Neremo 1994), men effekten kan försvinna när man kontrollerar för faktorer som ideologi, utbildning med mera (Greenstein 2000; Nordenmark 1997; Presser 1994).

Tabell 2. Medelvärden och spridning i makarnas arbetstids- och utbildningsskillnad samt i undersökningspersonernas könsideologi. Sammanboende/gifta anställda i vård, verkstad, finans, 18–64 år.

	Medel	Standardavvikelse	Min	Max
Arbetstidsdifferens (n= 1 036)	4,5	7,7	-34	37
Utbildningsdifferens (n= 1 217)	0,0	1,2	-4	4
Könsideologi (n= 1 224)	12,3	3,6	4	20
Hushållsarbetsindex (n= 1 234)	15,2	2,4	5	20

För att undersöka om flexibilitet i arbetstidens förläggning påverkar fördelningen av hushållsarbetet har jag använt mig av regressionsanalys, där den beroende variabeln är det hushållsarbetsindex som tidigare beskrivits. Analysen utgår, som tidigare nämnts, från att faktorer som en högre utbildningsnivå hos mannen, en mer patriarkal könsideologi, högre ålder och förekomsten av barn alla kan bidra till att kvinnan och mannen specialiserar sig på hem- respektive lönearbete. Effekten av dessa variabler skulle då gå via makarnas arbetstidsdifferens, så att fördelningen av hushållsarbetet i slutändan blir en fråga om tillgänglig tid. För att testa dessa antaganden kommer jag i ett första steg att kontrollera för utbildningsdifferens, könsideologi och ålder, för att sedan föra in variabeln arbetstidsdifferens i analysen. Här kan också nämnas att svaren har viktats för att rättställa könsfördelningen i branscherna och korrigera branschernas inbördes storlek. Anledningen är att urvalet omfattar ett lika stort antal män och kvinnor i varje bransch, vilket naturligtvis inte motsvarar de verkliga proportionerna.

Resultatet av analysens första steg (modell 1 tabell 3) visar att flexitid inte har någon signifikant effekt på hushållsarbetet när variablerna arbetstidsförläggning, könsideologi, utbildningsdifferens, ålder och barn hålls konstanta. Koefficienternas tecken tyder också – tvärt emot vad vi kunnat förvänta oss – på att den som har flexitid minskar, snarare än ökar, sin andel av hushållsarbetet. En förklaring skulle kunna vara att tillgången till flexitid har ett samband med högre inkomst. Med tanke på det kan man spekulera i om flexitid kunde ha haft förväntad effekt på hushållsarbetet om effekten av inkomst kunnat hållas konstant – vi ska dock komma ihåg att vi har kontrollerat för

makarnas utbildningsskillnad, som är ett mått på deras relativa humankapital. I modellen ser vi vidare att arbetstidens förläggning har effekt på hemarbetet också när vi tar hänsyn till flexitid, utbildning, könsideologi, ålder och barn. Här är effekten den förväntade så till vida att kvinnans andel av hushållsarbetet ökar när hon själv jobbar icke-dag och minskar när hennes man gör det. Om båda arbetar icke-dag fördelas hushållsarbetet däremot inte på något annat sätt än i par där båda jobbar dagtid.

När makarnas arbetstidsdifferens förs in i analysen (modell 2 tabell 3) kvarstår effekten av alla kontrollvariabler, vilket strider mot våra antaganden. Att hemarbetet är mer snedfördelat bland äldre par förklaras alltså inte av faktorer som utbildningsskillnad, könsideologi, arbetstidsförläggning eller arbetstidsdifferens.⁹ Kvinnor i hushåll med patriarkala värderingar gör också mer hemarbete än andra, oavsett hur makarnas arbetstid ser ut. På samma sätt utför den som har högre utbildning än sin partner mindre hushållsarbete än vad som motiveras av makarnas relativa arbetstid.¹⁰ Mest intres-

9. Vad det faktiskt beror på är svårt att säga, men en tänkbar förklaring kan vara att människor i takt med att samhället förändras tillägnar sig mer jämställda attityder, men sitter fast i gamla vanor vad gäller arbetsfördelningen i det egna hemmet.

10. Koefficienten för relativ utbildning ökar när arbetstidsdifferensen tas in i regressionen, vilket tyder på att det finns en interaktion mellan variablerna. Det skulle innebära att en viss arbetstidsdifferens kan få olika stor effekt på hemarbetet, beroende på hur makarnas relativa utbildningsnivå ser ut. En möjlig tolkning är att utbildning också är ett mått på attityder. Kvinnor som satsat på en högre utbildning kan t ex ha svårare att identifiera sig med en traditionell kvinnoroll och vara mindre benägna att öka sin hushållsinsats, även om mannen får längre arbetstid.

sant för vårt vidkommande är emellertid att effekten av arbetstidens förläggning försvinner när arbetstidsdifferensen mellan makarna hålls konstant. Det som tycktes

bero på förläggning förklaras alltså i själva verket av skillnader i veckoarbetstid mellan mannen och kvinnan. När makarnas arbetstidsdifferens förs in i modellen förbättras

Tabell 3. Arbetstidsflexibilitet och hushållsarbete bland anställda i vård, verkstad, finans, 18–64 år. Multivariat regression. Ostandardiserade regressionskoefficienter.

	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
	Index hushållsarbete	R ² -reduktion	Index hushållsarbete	R ² -reduktion	Index hushållsarbete	R ² -reduktion
<i>Arbetstidsförläggning</i>		0,3		1,0		0,0
Båda icke-dag (n=103)	0,04		-0,18		-0,21	
Kvinnan icke-dag (n=208)	0,40*		0,12		0,08	
Mannen icke-dag (n=105)	-0,53*		-0,48		-0,37	
(Ref: båda dagtid n=387)						
<i>Flexitid</i>		0,5		0,3		0,4
Båda flexitid (n=110)	0,06		0,15		0,13	
Mannen flexitid (n=184)	0,06		0,17		0,10	
Kvinnan flexitid (n=117)	-0,33		-0,07		-0,10	
(Ref: ingen flexitid n=392)						
<i>Arbetstidsdifferens 1</i>				3,5		
Antal timmar som mannens arbetstid överstiger kvinnans			0,07***			
<i>Arbetstidsdifferens 2</i>						4,0
Mannen arbetar 1–9 timmar mer än kvinnan (n=254)					0,44*	
Mannen arbetar minst tio timmar mer (n=197)					0,97***	
Kvinnan arbetar 1–9 timmar mer än mannen (n=71)					-0,13	
Kvinnan arbetar minst tio timmar mer (n=21)					-1,75**	
(Ref: båda har lika lång arbetstid)						
<i>Utbildningsdifferens</i>	0,13*	0,4	0,16*	0,7	0,16*	0,8
<i>Könsideologi</i>	0,15***	5,2	0,12***	3,7	0,13**	3,8
<i>Ålder</i>	0,03**	1,1	0,02**	0,9	0,03**	1,0
<i>Barn</i>	0,22	0,2	0,05	0,0	0,06	0,1
Konstant	11,89***		12,06***		11,99***	
R ² (procent)	9,7		13,2		13,7	
n	936		803		803	

Fotnot: Hushållsarbetsindex mäter hur ofta undersökningsspersonen uppger sig ta hand om handling, matlagning, städning och tvätt. Index går från fyra till 20, där fyra innebär att mannen alltid utför alla sysslor och 20 att kvinnan alltid utför alla fyra sysslorna. Signifikansnivåer: ***= T-värdet signifikant på 0,001-nivå, **= T-värdet signifikant på 0,01-nivå, *= T-värdet signifikant på 0,05-nivå. R²-reduktion anger hur mycket R²-värdet sjunker om variabeln tas bort ur modellen.

också modellens förklaringsvärde. R^2 , som anger hur stor del av variansen i fördelningen av hushållsarbetet som förklaras av modellen, stiger från 9,7 till 13,2 procent.

Innan vi lämnar resultaten återstår frågan om effekten av arbetstid är könsneutral. Hittills har vi förutsatt att effekten på hushållsarbetet blir densamma oavsett om kvinnan eller mannen har den längre arbetstiden, men utifrån tidigare forskning finns det anledning att tro att förändringen blir större när kvinnan har den längre arbetstiden. Skälet skulle vara att kvinnan sköter en så stor del av hushållsarbetet att hon måste dra ner på det när hennes egen arbetstid ökar, samtidigt som det inte finns mycket utrymme för att öka insatsen när mannens arbetstid ökar. Om man jämför hushållskategorier med olika arbetstids-differens (modell 3 *tabell 3*) verkar mönstret emellertid vara ett annat. Att ha en längre arbetstid än partnern minskar hushållsarbetet för både mannen och kvinnan, men i det senare fallet blir effekten inte signifikant förrän skillnaden i arbetstid uppgår till minst tio timmar. Omfördelningen av hushållsarbetet tycks alltså gå trögare när kvinnans arbetstid blir längre än mannens än när hans arbetstid blir längre än hennes. Resultatet måste emellertid tolkas med viss försiktighet eftersom bristen på signifikans också kan tänkas bero på att par där kvinnan har längre arbetstid utgör en ganska liten grupp i urvalet.

Sammanfattningsvis tycks arbetstidens effekt på hushållsarbetet vara en fråga om längd och inte om förläggning. Effekten av arbetstiden tycks emellertid inte, att döma av tillgängliga data, vara helt könsneutral och tid är heller inte allt – också faktorer som utbildning, ålder och könsideologi har betydelse. Det gäller i synnerhet könsideologi som, om man jämför variabelernas bi-

drag till R^2 , väger lika tungt som arbetstid. Som tidigare nämnt mäts här bara undersökningspersonens könsideologi, vilket kan ses som en brist. Jag har emellertid också genomfört separata regressionsanalyser för män och för kvinnor och resultaten visar att både mannens och kvinnans könsideologi har betydelse för hur hushållsarbetet fördelas, men att kvinnans attityder betyder mer.

Syftet med undersökningen har varit att undersöka i vad mån arbetstid och hushållsarbete samvarierar och resultaten ska alltså, som jag inledningsvis påpekade, inte tolkas i kausala termer. Man ska också komma ihåg att det hushållsarbetsindex som använts inte omfattar allt arbete som utförs i ett hushåll, utan bara de mest tidskrävande sysslorna: det är förstås fullt möjligt att flexibilitet i arbetstiden kan tänkas påverka andra sysslor. Till sist kan man konstatera att tid i hushållsarbetet hade varit ett mer idealt mått än den relativa fördelningen av sysslor. Ett tidsmått hade varit mer känsligt för små förändringar än de ganska grova kategorier som använts här och det hade också gett en bild av den totala mängden hushållsarbete, vilket inte är ointressant.

Diskussion

En slutsats av analysen ovan är att det är arbetstidens längd, snarare än förläggningen på dygnet eller möjligheten att variera förläggningen genom flexitid, som har betydelse för hur hushållsarbetet fördelas.

En flexibel arbetstid, där den anställda själv kan variera längd och förläggning efter behov, framställs i debatten som något som skulle underlätta för människor att förena arbete och familj. Männerna skulle kunna ta större del i hushållsarbetet och kvinnor kunde jobba heltid istället för deltid, om

makarna genom att "gå i skift" kan passa in dagishämtningar och matlagning i sina heltidsscheman. Resultaten ger emellertid inte stöd till sådana förhoppningar, eftersom männen inte tycks använda sin flexitid till att jämna ut bördorna i hemmet – åtminstone inte när det gäller att handla, laga mat, tvätta och städa. Kvinnorna tycks å andra sidan inte heller nyttja "flexen" till att ta ett större ansvar för dessa sysslor. En förklaring kan vara att de möjligheter som flexitiden ger motverkas av andra faktorer i arbetet. Kanske måste arbetstiden i första hand anpassas till verksamhetens behov (t ex genom övertid), kanske kräver jobbet tid och engagemang långt utöver det man får betalt för.¹¹ Det är också möjligt att flexitid påverkar hushållsarbetets fördelning i vissa, särskilt tidspressade grupper som t ex småbarnsföräldrar i storstäder. Generellt sett ser vi emellertid inte någon effekt av flexitid,¹² vilket kan tolkas som att arbetstidens förläggning spelar en underordnad roll i detta sammanhang. Den slutsatsen får också stöd av jämförelsen mellan dagtids- och icke-dagtidsarbetande. En amerikansk studie (Presser 1994) har tidigare visat att arbetstidens förläggning kan ha betydelse för hur hemarbetet fördelas, men min analys visar att effekten försvinner när man kontrollerar för makarnas arbetstidsdifferens.

Att arbetstidens längd påverkar hemarbetet vet vi sedan tidigare och att längd är viktigare än förläggning är heller inte konstigt, eftersom flera av de hushållssysslor som studerats här inte är strikt tidsbundna och eftersom arbetstidens längd hänger samman med inkomst och därmed återspeglar sådant som makt och ekonomiskt beroende i hushållet. Med tanke på den betydelse som flexibilitet i arbetstiden tillmäts är det ändå förvånande att arbetstidens förläggning inte alls tycks påverka hemarbetet.

Och även om arbetstidens längd har betydelse, ger analysen inte stöd till tanken på att genom arbetstidsreformer skapa jämställdhet i hemmen. För det första ska man notera att även om en kortare arbetstid leder till att män gör mer hemma, innebär den också att kvinnorna gör mer. Det intressanta är därför parets relativa arbetstid. Den skulle kunna påverkas av en generell arbetstidsförkortning i den mån en sådan reform leder till att kvinnorna går upp från deltid till heltid, men inte heller det torde betyda särskilt mycket för hemarbetet. Min analys visar att det är först när kvinnans arbetsvecka är minst tio timmar längre än mannens som det överhuvudtaget sker någon omfördelning av hemarbetet (i förhållande till par där båda har lika lång arbetstid). Och förändringen blir knappast revolutionerande: en 40-årig kvinna som ligger i mitten av könsideologiskalan och har lika lång utbildning som sin man gör fortfarande något mer hemarbete än han, också när hennes veckoarbetstid är minst tio timmar längre. Urvalsgruppens storlek gör att man bör tolka dessa effekter med viss försiktighet, men man kan notera att de stämmer med resultaten i en annan svensk studie (Nordenmark 1997), som visar att det är först när kvinnan jobbar heltid och mannen är öppet arbetslös som han tar på sig något mer hemarbete än henne. Efter-

11. Ett sammanfattande mått på betald och obetald övertid ger emellertid ingen signifikant effekt på hushållsarbetet ens i en bivariat regression. Med övertid menas då att den svarande arbetar betald eller obetald mertid/övertid så gott som varje vecka eller så gott som varje dag och/eller att det "stämmer helt" att partnern "har mycket övertid (betald eller obetald)".

12. Flexitid har inte heller någon signifikant effekt om analysen begränsas till par där båda jobbar heltid (35 timmar eller mer).

som det trots allt sker en omfördelning av hushållsarbetet – även om den kanske går trögare när kvinnan har den längre arbetstiden – ger resultaten inget entydigt stöd till den forskning (Brines 1994; Greenstein 2000) som gör gällande att män och kvinnor strävar efter att neutralisera ett ”avvikarbeteende” på arbetsmarknaden genom en mer traditionell rollfördelning i hemmet.¹³ Vad man ändå kan konstatera är att fördelningen av hushållsarbete tycks handla om mer än en strikt ekonomisk logik.

En mer flexibel arbetstid verkar alltså inte, som det ibland framstår i debatten, utan vidare leda till en mer jämlik fördelning av hemarbetet. Inte heller en förkortning av arbetstiden tycks vara en lösning på problemet. Det som krävs är troligen mer grundläggande förändringar, både av arbetsvillkor i form av löner och karriärmöjligheter och – inte minst – av vår syn på vad som är manligt och kvinnligt.

Referenser

- Ahrne G & Roman C (1997) *Hemmet, barnen och makten. Förhandlingar om arbete och pengar i familjen*. SOU 1997:139, Rapport till utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män, Fritzes, Stockholm.
- Becker GS (1991) *A Treatise on the Family*. Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) och London.
- Bianchi SM, Milkie MA, Sayer LC & Robinson JP (2000) "Is Anyone Doing the Housework? Trends in the Gender Division of Household Labor" *Social Forces*, 79 (1): s 191–228.
- Blair SL & Lichter DT (1991) "Measuring the Division of Household Labor" *Journal of Family Issues*, 12 (1): s 91–113.
- Brines J (1993) "The Exchange Value of Household Work" *Rationality & Society*, 5 (3): s 302–340.
- Brines J (1994) "Economic Dependency, Gender, and the Division of Labor at Home" *American Journal of Sociology*, 100(3): s 652–688.
- Coltrane S (2000) "Research on Household Labor: Modeling and Measuring the Social Embeddedness of Routine Family Work" *Journal of Marriage and the Family*, 62 (November): s 1208–1233.
- Coverman S (1985) "Explaining Husbands' Participation in Domestic Labor" *The Sociological Quarterly*, 26 (1): s 81–87.
- Flood L & Gråsjö U (1997) "Tid för barn, tid för arbete. En undersökning av svenska hushålls tidsanvändning" i SOU 1997:138 *Familj, makt och jämställdhet*. Fritzes, Stockholm.
- Greenstein TN (2000) "Economic Dependence, Gender, and the Division of Labor in the Home: A Replication and Extension" *Journal of Marriage and the Family*, 62 (2): s 322–335.
- Halleröd B (2002) "Why are Women Still Doing the Housework? Sharing of Domestic Work Among Swedish Couples" Arbetsrapport, Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Juster FT & Stafford FP (1991) "The Allocation of Time: Empirical Findings, Behavioral Models and Problems of Measurement" *Journal of Economic Literature*, 29 (June): s 471–522.
- Kingston PW & Nock SL (1985) "Consequences of the Family Work Day" *Journal of Marriage and the Family*, 47 (August): s 619–629.
- Marini MM & Shelton BA (1993) "Measuring Household Work: Recent Experience in the United States" *Social Science Research* 22: s 361–382.
- Nermo M (1994) "Den ofullbordade jämställdheten" i Fritzell J & Lundberg O (red) *Vardagens villkor. Levnadsförhållanden i Sverige under tre decennier*. Brombergs, Stockholm.
- Nordenmark M (1997) "Arbetslöshet, kön och familjeliv" i Ahrne G & Persson I (red) *Familj, makt och jämställdhet*. SOU 1997:138, Rapport

13. Brines och Greensteins mått på avvikande beteende är att kvinnan bidrar mer än mannen till hushållets inkomst, medan vi här talar om att kvinnan har längre arbetstid. Det behöver inte betyda högre inkomst, eftersom kvinnor generellt sett har lägre löner än män, men att kvinnans arbetstid är längre än mannens måste ändå betraktas som ett arrangemang som avviker från normen på svensk arbetsmarknad.

- till utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män, Fritzes, Stockholm.
- Nyberg A (1996) "Arbetstider ur jämställdhets- och familjesynpunkt" Bilaga 10 i SOU 1996:145 *Arbetstid – längd, förläggning och inflytande*. Fritzes, Stockholm.
- Presser HB (1994) "Employment Schedules among Dual-Earner Spouses and the Division of Household Labor by Gender" *American Sociological Review*, 59 (June): s 348–364.
- Robinson JP (1985) "The Validity and Reliability of Diaries versus Alternative Time Use Measures" i Juster TF & Stafford FP (red) *Time, Goods and Well-being*. University of Michigan, Michigan.
- Ross CE (1987) "The Division of Labor at Home" *Social Forces* 65 (3): s 816–833.
- Rydenstam K (1992) *I tid och otid. En undersökning om kvinnors och mäns tidsanvändning 1990/1991*. Rapport 19, Levnadsförhållanden, SCB, Stockholm.
- SCB (1994) *Hur arbetstiden är förlagd*. Information om arbetsmarknaden 1994:1, SCB, Stockholm.
- Shelton BA (1990) "The Distribution of Household Tasks. Does Wife's Employment Status Make a Difference?" *Journal of Family Issues*, 11 (2): s 115–135.
- Shelton BA & John D (1996) "The Division of Household Labor" *Annual Review of Sociology*, 22: s 299–322.
- Silver H & Goldscheider F (1994) "Flexible Work and Housework: Work and Family Constraints on Women's Domestic Labor" *Social Forces*, 72 (4): s 1103–1119.